

9. Нордстрем К., Риддерстрале Й. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в СПб, 2002.
10. Будзан Б. Менеджмент в Україні: сучасність і перспективи: Монографія. – К.: Основи, 2001.
11. Бусыгин А.В. Эффективный менеджмент: Учебник. – М.: Финпресс, 2000.
12. Кредісов А.І., Панченко Є.Г., Кредісов В.А. Менеджмент для керівників. – К.: Знання, 1999.

Крюкова О.М., Третяк Д.В.

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Останні два десятиріччя для України в контексті соціально-економічних та політичних наслідків виявилися періодом утвердження як повноцінної держави, що зайняла гідне місце на політичній та економічній карті світу. Однак процес державотворення ще не завершено. Одне з найближчих завдань полягає в остаточному облаштуванні нового суспільства у поєднанні з усвідомленням необхідності формування якісно нових соціальних, ресурсних, екологічних та інших критеріїв і стандартів у всіх сферах власного існування.

Україна стоїть на порозі переходу до нової моделі свого розвитку – формування постіндустріального суспільства, що передбачає зміни в усіх системах і підсистемах. Це викликано тим, що техногенний (індустріальний) тип цивілізації перестав задовольняти основні потреби суспільного розвитку і відповідати тому рівню суспільних відносин, який склався на сучасному етапі. Традиційні моделі розвитку, засновані на принципах індустріального типу мислення, що панував на протязі останнього століття, передбачали постійне збільшення виробництва товарної продукції, що врешті-решт, викликало негативні наслідки в межах всієї планети. Серед них можна виділити: низьке врахування соціальних потреб населення, зростання бідності, постійне загострення екологічної ситуації тощо. Тож людство перейшло на нові стандарти життя, в основі яких лежать не кількісні, а якісні показники. В більшості розвинутих країн це виявилось, в першу чергу, в переході до постіндустріального суспільства, де на противагу технократичному типу пріоритетним стає економічна діяльність, яка пов'язана не з безмежним виробництвом товарів, а з використанням інформації та застосуванням знань, умінь, навичок з метою отримання більшого економічного ефекту. Оскільки зазначені категорії – невід'ємна частина людини, то на центральне місце в економічному розвитку країни виходить саме ЛЮДИНА. Якщо ж казати більш глибоко, то – людський капітал і його розвиток. Тобто в новій економічній парадигмі в центрі аналізу соціально-економічного розвитку є здатність до ефективних якісних і структурних зрушень, що прямо і безпосередньо закладено в людині, людському капіталі. Для України сьогодні ці питання досить актуальні.

Слід зазначити, що питання, пов'язані з загостренням невідповідності технократичних вчень та концепцій з дійсністю, почали дискутуватися найбільш гостро в середині ХХ століття. Тож проблеми людського розвитку виходять на перший план в 50-60-х роках минулого століття з одночасним оформленням теорії людського капіталу (США). У її витоків стояли відомі американські економісти, представники так званої „чиказької школи”, – лауреати Нобелівської премії Т. Шульг, Г. Беккер, Б. Вейсброд, Дж. Мінцер, Л. Хансен. Пізніше великий внесок в її розробку зробили М. Блауг, С. Боулс, Й. Бен-Порет, Р. Лейард та інші. В подальшому ця концепція розроблялася багатьма вченими усього світу.

Застосування теорії людського капіталу сьогодні дає нам неймовірну можливість виявити ефективність вкладених у людський розвиток фінансових коштів, зрозуміти роль соціальних інститутів, не тільки з'ясувати соціальні параметри, а й провести аналіз впливу соціального фактору на ринкову економіку.

Значний внесок у дослідження проблем розвитку людського капіталу зробили провідні вітчизняні вчені-економісти, зокрема: С.І. Бандур, О.А. Грішнова, Д.П. Богиня, М.І. Долішній, А.М. Колот, Е.М. Лібанова, Н.Д. Лук'яненко, С.І. Пирожков, А.А. Чухно та інші. Однак, незважаючи на значну кількість монографій, наукових статей та робіт, присвячених даній тематиці [1-10], дослідженням проблем розвитку людського капіталу в контексті переходу до інформаційного суспільства приділяється недостатньо уваги. Саме тому метою даної статті є дослідження проблем формування та розвитку людського капіталу в умовах трансформації суспільства від індустріального до постіндустріального та обґрунтування необхідності удосконалення системи освіти.

Для початку необхідно визначитися з самим поняттям „людський капітал”. На сьогоднішній день існує досить багато наукових підходів до визначення цього терміну. В науку воно увійшло на початку 60-х років ХХ століття в західній економічній літературі, в подальшому удосконалювалося та змінювалося багатьма вченими в залежності від цілей, які ставили перед собою вчені, та в залежності від основних принципів економічного розвитку країни, вченими якої розроблялося це поняття.

На наш погляд, найбільш вдалим визначенням є визначення, яке було запропоноване О.А. Грішною: „Людський капітал – це сформований або розвинутий у результаті інвестицій і накопичений людьми (людиною) певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивації та інших продуктивних якостей, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері економічної діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці й завдяки цьому впливає на зростання доходів (заробітків) його власника” [5, с. 101]. Дане визначення підсумовує різні підходи до дослідження і визначення категорії „людський капітал”.

У структурі людського капіталу можна виокремити чотири основні елементи: знання та продуктивні здібності, здоров'я, мотивацію, мобільність.

На сучасному етапі на перший план виходять такі складові людського капіталу, як: знання, інформація, продуктивні здібності, таланти. У зв'язку з тим, що технічною базою сучасного суспільства є інформація, його ще називають інформаційним суспільством, в якому інтелектуальні технології (інформація, обробка знань) посідають дедалі важливіші місця. В цьому аспекті слід зазначити, що поняття „знання” та „інформація” не тотожні між собою, бо інформація – це те, що людина отримує ззовні, і вона перетворюється на знання лише тоді, коли людина її засвоює та використовує на практиці обдуману.

Інформаційне суспільство характеризується передусім розвитком виробництва інформаційних, а не матеріальних цінностей. Рушійною силою його еволюції є експлуатація обчислювальної техніки. Зростає не лише економічне значення інформаційного сектора, але й його соціальна та політична вага. Стратегічними ресурсами і головними чинниками розвитку цього суспільства є розумовий капітал, концентрація теоретичного знання, обробка інформації, освіта, кваліфікація і перекваліфікація. Виникає нова інфраструктура – інформаційні мережі, банки, бази даних, масове виробництво інформації. Принципом управління виступає погодження, а ідеологією – гуманізм.

Слід зазначити, що головним в центрі цього суспільства - ЛЮДИНА з її якісними характеристиками і розумова праця. Провідною соціальною групою у постіндустріальному суспільстві є робітники не в нинішньому розумінні, а представники інтелектуальних професій, здатні реалізувати нові наукоємні технології. Для розвинених країн світу подібна ситуація є нормою. Перехід країни від індустріального до постіндустріального суспільства засвідчує факт підвищення ефективності її економіки. Це підтверджується наочними фактами. Так для США, наприклад, характерним є співвідношення обсягу людського капіталу до обсягу активів корпорацій відповідно: 3,4 : 1 [11]. Це свідчить про неабияке інвестування в накопичення людського капіталу в США. І саме він сьогодні відіграє провідну роль у розвитку цієї країни.

Іншим прикладом може бути те, що країни, які займають пріоритетні позиції в рейтингу країн за рівнем розвитку системи охорони здоров'я та початкової освіти (Японія, Франція, Швеція) відзначаються також високим рівнем загальної конкурентоспроможності. Подібна ситуація також характерна для країн, які займають провідні позиції за рівнем розвитку вищої освіти (США, Фінляндія). Всі ці країни – осередки інформаційного суспільства.

Україна намагається сьогодні зробити крок уперед від традиційної моделі розвитку до інноваційної. Вона має для цього значний потенціал: фізичний, людський, проте той факт, що основу складає все ще фізичний потенціал (капітал), а не людський, призводить до того, що вона не може перейти до цінностей і стандартів розвинених постіндустріальних країн. Задля здійснення переходу, на наш погляд, ми повинні поставити собі за правило, що продуктивна праця людини може перебивати недостатню капіталоозброєність і навпаки. Для України, де більша частина капіталу зазнала повного фізичного та морального зносу, єдиним виходом з ситуації, що склалася тепер, є підвищення продуктивності праці та її переорієнтація до пріоритетів інформаційного суспільства. Це, в свою чергу, можливо лише за рахунок інвестування у людський капітал на особистісному, мікро- та макрорівнях.

Інвестування капіталу має довгостроковий характер, більший за інвестування фізичного капіталу, проте має більшу віддачу на майбутнє і на відміну від фізичного капіталу людський капітал в процесі свого розвитку зазнає не лише зносу, але й постійного накопичення, та все ж формується за рахунок інвестування.

Інвестування на особистісному рівні мають на меті зростання заробітків (доходів) працівника у майбутньому, здійснюються за рахунок прямих доходів, отримуваних людиною, шляхом відмови від частини поточного споживання. Держава повинна створювати умови для ефективності цих інвестицій, створюючи умови для загальної і фахової освіти, занять спортом, творчої активності членів суспільства тощо.

Найважливішими формами макроінвестування у людський капітал є освіта, професійна підготовка, медичне обслуговування, формування національно-культурних і духовних цінностей.

Звернемося до останнього положення, як більш загального чинника становлення інформаційного суспільства, бо в його основі лежить найголовніше – знання, що формуються за рахунок забезпечення фахової освіти. Україна за розвитком системи охорони здоров'я, початкової та вищої освіти, підвищення кваліфікації займає відповідно 90 та 41 місце серед 177 країн світу [7, с. 67]. Це середні показники, проте вони відображають значний освітній потенціал нашої країни. Доволі низькі показники пояснюються багатьма факторами: 1) низькими темпами динаміки зростання якісних характеристик; 2) значним відставанням інформатизації та комп'ютеризації освітньої сфери від темпів розвитку технологій та ін.

Освіта – основа інвестування людського капіталу. Численні розрахунки багатьох вчених, що є прихильниками концепції людського капіталу, свідчать про те, що вкладення в освітню складову людського капіталу, може збільшувати ВВП країни на 1-3% [11].

Тож перед сферою освіти, на нашу думку, постає ряд завдань:

- 1) суттєво скоригувати спрямованість освітнього процесу. Ми живемо у світі, де зміна ідей, технологій, знань відбувається швидше, ніж зміна поколінь. Тому не можна навчити дитину на все життя. Необхідно надавати учням (студентам) не лише певну суму знань, але й вчити їх самостійно знаходити необхідну інформацію, самостійно навчатися тощо. Сьогодні людина повинна бути людиною інноваційного типу, тоді і суспільство перейде до відповідного типу і навпаки;

- 2) модернізація освіти, завдяки якій можна сформувати самодостатню особистість, яка уможливить існування стабільного демократичного суспільства, ефективної економіки тощо;

- 3) переведення матеріально-технічної бази навчального процесу на сучасний рівень;

- 4) підвищення рівня практичної підготовки та кваліфікації спеціалістів, які б адекватно реагували на трансформаційні процеси тощо.

Сьогодні розвинені країни світу своїм головним ресурсом вважають інтелект і успішно продають саме результати розумової праці, насамперед технології. Це ринок перспективний і невичерпний, оскільки кожна нова інтелектуальна пропозиція, викликана активізацією того чи іншого виду людського капіталу, породжує попит на нові розробки. Що ж до українських сучасних технологій, то маємо всі підстави констатувати, що серед них є чимало таких, які не поступаються кращим світовим зразкам, але набагато дешевші за них. Навіть після періоду економічної і політичної нестабільності Україна може похвалитися високим інтелектуальним потенціалом. Скажімо, українські програмісти дуже високо цінуються у світовій інтернет-технологічній індустрії.

Але перш ніж говорити про зародження власного ринку інтелектуальних продуктів доцільно почати формування його вже зі школи, а державі час усвідомити, що людський капітал у вигляді активного ресурсу – це та українська золота жила, яка за правильної господарської політики ніколи не вичерпається і не загрожуватиме екологічною катастрофою. Інвестиції в людський капітал є важливою передумовою його цілеспрямованого формування, набутий людський капітал – це не лише вкладання коштів, а й активніша діяльність самої людини, навчального закладу, підприємства, держави. Отже, одним з пріоритетних завдань є створення умов для стимулювання глибоких механізмів мотивації праці.

Низька якість людського капіталу у майбутньому може стати головною перешкодою на шляху економічного розвитку України і переходу до постіндустріального устрою життя, бо інвестиції у людський капітал у нас хоч і збільшуються, але мізерними темпами, а вектор економічної політики спрямований на старі технологічні уклади індустріального суспільства.

Таким чином, майбутнє України нерозривно пов'язане з розвитком інтелекту нації – найдорожчого капіталу людства, основи інформаційного суспільства.

Джерела та література

1. Близнюк В.В. Людський капітал як фактор економічного розвитку (еволюція метрологічних підходів та сучасність) // Економіка і прогнозування. – 2005. – №2. – С. 64-78.
2. Бородіна О. Людський капітал як основне джерело економічного зростання // Економіка України. – 2003. – №7. – С. 48-53.
3. Гавкалова Н.Л. Формування та використання інтелектуального капіталу. Наук. Видання / Н.Л. Гавкалова, Н.С. Маркова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 252 с.
4. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болнобаш, В.Д. Шинкарчук, В.В. Грубіянко, І.І. Бабін. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
5. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 559с.
6. Климов С. Человеческий и социальный капитал // Менеджмент и менеджер. – 2006. - №5. – С. 4-9.
7. Лісогор Л.С. Проблеми розвитку людського капіталу в контексті підвищення рівня конкурентоспроможності економіки // Управління розвитком. – 2006. - №4. – С. 66-69.
8. Новак І.М. Сучасні пріоритети інвестування людського капіталу в Україні // Управління розвитком. – 2006. - №4. – С. 83-86.
9. Павлюк К.В. Видатки бюджетів на розвиток людського капіталу як чинник економічного зростання // Фінанси України. – 2006. – №2. – С. 43-46.
10. Панькова О.В., Панькова А.Д. Оценка проблем человеческого развития в Украине // Управління розвитком. – 2006. – №4. – С. 89-93.
11. <http://www.nbuv.gov.ua>

Радченко Н. В.

ФОРМИРОВАНИЕ И СИСТЕМАТИЗАЦИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ АПК РЕГИОНА

І. Введение. Проблема возрастания конкуренции, в том числе между регионами, в условиях интеграции Украины в мировые и европейские структуры становится все более актуальной. Обеспечение условий для цивилизованного и динамично развивающегося рынка, формирование конкурентоспособности — это ключевой элемент в числе национальных и региональных приоритетов в стране, и важнейшая функция государственного регулирования экономики.

ІІ. Анализ последних исследований и публикаций. Однако многие аспекты понимания и формирования конкурентоспособности остаются нерешенными. В частности, несмотря на то, что анализу конкурентоспособности в отечественной и зарубежной литературе уделено большое внимание, явление конкуренции между регионами и конкурентоспособности регионов практически исследовано мало. Понятие «конкурентоспособность региона» появилось в научно-практическом обороте относительно недавно и подчас сопрягается лишь с выставлением региональных рейтинговых оценок по той или иной совокупности параметров. Методология подобных оценок, применительно к различным территориальным ареалам, предлагалась в ряде публикации «Российского экономического журнала» [1]. Вместе с тем, в ряде публикаций отмечается, что крупным странам присущи элементы реальной конкуренции между регионами, объективно обусловленные относительным обособлением их интересов — социальных и экономических [2, 3, 4, 5].

В процессе конкуренции проявляются объективные отличия между регионами, которые могут быть реализованы, как конкурентные преимущества, обеспечивая конкурентоспособность того или иного регио-